

За тестирање латентне заразе са фитоплазмама воћки потребно је узорковати коријење. Коријење се узоркује са три мјеста у близини стабла. За анализу су најпримјеренији од 0,5 cm до 1 cm дебели коријени, одговарају такође и тањи коријенчићи од 1 mm и у појединим случајевима, у недостатку одговарајућег материјала, дебело коријење. Сваки узоркован коријен треба да буде 10 cm дуг.

За тестирање узорака са границе (подлога, племки, садница) узимају се пуполци са вршних младара, као и дијелови коријена.

Сви узорци до доставе у лабораторије чувају се у пластичним врећама на температури од 4 °C до 8 °C.

Узорке листова и коријења ставити у двије раздвојене кесе и спојити кесе као један узорак. Један узорак представља једну биљку. Уколико се прави групни узорак младара са листовима и коријења, узоркује се са највише пет појединачних биљака.

1182

На основу члана 31. став 1. Закона о заштити здравља биља у Републици Српској ("Службени гласник Републике Српске", број 25/09) и члана 76. став 2. Закона о републичкој управи ("Службени гласник Републике Српске", бр. 115/18, 111/21, 15/22, 56/22, 132/22 и 90/23), министар пољопривреде, шумарства и водопривреде д о н о с и

ПРОГРАМ

**ПОСЕБНОГ НАДЗОРА НАД ПРИСУСТВОМ
КАРАНТИНСКИ ШТЕТНИХ ОРГАНИЗАМА НА
ПОВРЉУ И ЦВИЈЕЉУ (*Impatiens necrotic spot tospovirus*,
Pepino mosaic virus, *Tomato yellow leaf curl virus*, *Tomato
spotted wilt virus*, *Tomato brown rugose fruit virus*, *Tomato
chlorosis virus*, *Tomato infectious chlorosis virus*, *Tomato leaf
curl New Delhi virus* и *Tomato mottle virus*) НА ПОДРУЧЈУ
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ У 2024. ГОДИНИ**

Члан 1.

Овим програмом утврђују се мјере, рокови, начин спровођења мјера, субјекти који их спроводе, извори и начин обезбјеђивања и коришћења средстава, као и начин контроле спровођења мјера посебног надзора над присуством *Impatiens necrotic spot tospovirus* – проузроковача вируса некротичне пјегавости импатијенса, *Pepino mosaic virus* – проузроковача мозаика пепина, *Tomato yellow leaf curl virus* – проузроковача жуте увијености листа парадајза, *Tomato spotted wilt tospovirus* – проузроковача бронзавости парадајза, *Tomato brown rugose fruit virus* – проузроковача смеђе набораности плода парадајза, *Tomato chlorosis virus* – проузроковача хлорозе парадајза, *Tomato infectious chlorosis virus* – проузроковача инфективне хлорозе парадајза, *Tomato leaf curl New Delhi Virus* – проузроковача New Delhi коврџавости листа парадајза и *Tomato mottle virus* – проузроковача шаренила парадајза на подручју Републике Српске у 2024. години.

Члан 2.

(1) Циљ овог програма је утврђивање присуства, односно одсуства карантински штетних организама *Impatiens necrotic spot tospovirus* – проузроковача некротичне пјегавости импатијенса (у даљем тексту: INSV), *Pepino mosaic virus* – проузроковача мозаика пепина (у даљем тексту: PepMV), *Tomato yellow leaf curl virus* – проузроковача жуте увијености листа парадајза (у даљем тексту: TYLCV), *Tomato spotted wilt tospovirus* – проузроковача бронзавости парадајза (у даљем тексту: TSWV), *Tomato brown rugose fruit virus* – проузроковача смеђе набораности плода парадајза (у даљем тексту: ToBRFV), *Tomato chlorosis virus* – проузроковача хлорозе парадајза (у даљем тексту: ToCV), *Tomato infectious chlorosis virus* – проузроковача инфективне хлорозе парадајза (у даљем тексту: TICV), *Tomato leaf curl New Delhi Virus* – проузроковача New Delhi коврџавости листа парадајза (у даљем тексту: TOLCND) и *Tomato mottle virus* – проузроковача шаренила парадајза (у даљем тексту: TMoV) на мјестима уласка пошљики биљака домаћина које се увозе у Републику Српску, на мјестима промета, на мјестима производње расада биљака домаћина, на јавним површинама, на пољопривредним газдинствима и окућницама на којима се узгајају биљке домаћини, INSV,

PepMV, TYLCV, TSWV, ToBRFV, ToCV, TICV, TOLCND и TMoV.

(2) Биљне врсте домаћини INSV у Републици Српској су: *Impatiens* sp. (хибрид Нова Гвинеја), *Antirrhinum* sp., *Begonia* sp., *Cyclamen persicum*, *Dahlia* sp., *Eustoma grandiflorum*, паприка (*Capsicum annuum* L.), краставац (*Cucumis sativus* L.), салата (*Lactuca sativa* L.), босиљак (*Ocimum basilicum* L.), као и остало биље наведено у Прилогу 1. овог програма.

(3) Биљне врсте домаћини PepMV у Републици Српској су парадајз (*Lycopersicon esculentum* L.) и остало биље наведено у Прилогу 2. овог програма.

(4) Биљне врсте домаћини TYLCV у Републици Српској су: парадајз (*Lycopersicon esculentum* L.), паприка (*Capsicum annuum* L.) и остало биље наведено у Прилогу 3. овог програма.

(5) Биљне врсте домаћини TSWV у Републици Српској су: паприка (*Capsicum annuum* L.), парадајз (*Solanum lycopersicum* L.), плави патлиџан (*Solanum melongena* L.), салата (*Lactuca sativa* L.), грашак (*Pisum sativum* L.), пасуљ (*Phaseolus vulgaris* L.), врежасте културе (краставац, диња, лубеница), дуван (*Nicotiana tabacum* L.), кромпир (*Solanum tuberosum* L.), велики број украсних биљака (*Chrysanthemum indicum* и *Pelargonium* L., *Alstroemeria*, *Anemone*, *Antirrhinum*, *Araceae*, *Aster*, *Begonia*, *Bouvardia*, *Calceolaria*, *Callistephus*, *Celosia*, *Cestrum*, *Columnnea*, *Cyclamen*, *Dahlia*, *Dendranthema x grandiflorum*, *Eustoma*, *Fatsia japonica*, *Gazania*, *Gerbera*, *Gladiolus*, *Hydrangea*, *Impatiens*, *Iris*, *Kalanchoe*, *Leucanthemum*, *Limonium*, *Pelargonium*, *Ranunculus*, *Saintpaulia*, *Senecio cruentus*, *Sinningia*, *Tagetes*, *Verbena*, *Vinca* и *Zinnia*) и друге биљке које буду читовале симптоме обољења вирусом.

(6) Биљне врсте домаћини ToBRFV у Републици Српској су паприка (*Capsicum annuum* L.) и парадајз (*Solanum lycopersicum* L.).

(7) Биљне врсте домаћини ToCV у Републици Српској су: парадајз (*Solanum lycopersicum* L.) и остало биље наведено у Прилогу 4. овог програма.

(8) Биљне врсте домаћини TICV у Републици Српској су: парадајз (*Solanum lycopersicum* L.) и остало биље наведено у Прилогу 5. овог програма.

(9) Биљне врсте домаћини TOLCND у Републици Српској су: паприка (*Capsicum annuum* L.), парадајз (*Solanum lycopersicum* L.) и остало биље наведено у Прилогу 6. овог програма.

(10) Биљна врста домаћин TMoV у Републици Српској је парадајз (*Solanum lycopersicum* L.).

(11) Посебним надзором истражује се шире подручје, односно локалитети на којима се у Републици Српској узгајају биљке домаћини из ст. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. и 10. овог члана ради одређивања статуса истраживаног подручја за наведених организама, те утврђивања могућих путања уласка или ширења у Републици Српској.

Члан 3.

(1) Посебан надзор ради детекције карантински и некарантинских штетних организама INSV, PepMV, TYLCV, TSWV, ToBRFV, ToCV, TICV, TOLCND и TMoV спроводи се на цијелој територији Републике Српске.

(2) Посебан надзор и мјере надзора на граничним преградама, мјестима промета сјемена и мјестима промета расада (тржнице) спроводи Републичка управа за инспекцијске послове (у даљем тексту: Инспекторат).

(3) Овлашћене институције које имају овлашћење Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде (у даљем тексту: Министарство) за спровођење послова од јавног интереса у области дијагностике штетних организама и заштите здравља биља карантинске и некарантинске штетне организме INSV, PepMV, TYLCV, TSWV, ToBRFV, ToCV, TICV, TOLCND и TMoV спровode посебан надзор код регистрованих произвођача расада биљака домаћина, код произвођача биљака домаћина, на јавним површинама,

као и на пољопривредним газдинствима и окућницама на којима се узгајају биљке домаћини.

(4) Овлашћена институција припрема информационе летке са стручним савјетима о начинима спречавања ширења и могућим мјерама контроле патогена и вектора.

(5) Програм посебног надзора подразумева мониторинг који се спроводи над присуством штетних организама (у даљем тексту: мониторинг).

(6) Увозне пошिल्ке које су обухваћене мониторингом не задржавају се на граничном прелазу и за њих фитосанитарни инспектор издаје рјешење о забрани промета до добијања резултата лабораторијских анализа.

(7) У случају детекције карантински штетног организма, Инспекторат предузима све неопходне радње у складу са прописима којима је регулисана ова област.

Члан 4.

Одабир локација врши се на основу познавања биологије карантински штетних организама, климатских услова за њихов развој и географске дистрибуције и величине комерцијалних производних усјева биљака домаћина, пољопривредних газдинстава, регистрованих расадника и јавних површина.

Члан 5.

(1) Подручја рада су мјеста уласка у Републику Српску, мјеста промета сјемена и расада, мјеста производње расада биљака домаћина, производни усјеви, јавне површине, пољопривредна газдинства и окућнице на којима се узгајају биљке домаћини INSV, PepMV, TYLCV, TSWV, ToBRFV, ToCV, TICV, TOLCND и TMoV.

(2) Надзором се обухватају произвођачи расада биљака домаћина, производни усјеви, јавне површине и пољопривредна газдинства на којима се узгајају биљке домаћини из члана 2. ст. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. и 10. овог програма, као и гранични прелази као мјеста уласка сјемена и пошिल्ки биљака домаћина, те мјеста промета расада.

Члан 6.

Вријеме вршења надзора прописано је на основу животног циклуса штетних организама и фенологије биљака домаћина, а врши се у складу са међународно признатим и валидним дијагностичким методама.

Члан 7.

(1) Визуелни прегледи и узимање службених узорка од овлашћене институције врши се током сезоне раста биљака домаћина, када су симптоми видљиви.

(2) Визуелне прегледе и узимање службених узорка врше овлашћене институције уз присуство запослених у Министарству, који обављају послове пружања стручних услуга у пољопривреди, а који одређују локацију и засад за узимање узорка.

(3) Ток визуелног прегледа и начин узорковања прописан је у прилозима 7, 8, 9. и 10. овог програма и чини његов саставни дио.

(4) Мониторинг зависи од врсте биљке домаћина и врсте и биологије штетног организма, а врши се:

1) код произвођача расада биљака домаћина,

2) у производним усјевима биљака домаћина са подацима који указују на поријекло расада у засаду (производња на отвореном и у затвореним објектима),

3) при увозу расада поврћа и цвијећа,

4) при увозу сјемена поврћа и цвијећа,

5) на пољопривредним газдинствима гдје се узгајају биљке домаћини,

6) на јавним површинама,

7) на мјестима промета сјемена и расада.

(5) Биљке се прегледају појединачно, док се опис мјеста узимања узорка и GPS позиција, као и остали подаци, наводе електронским путем у Записнику информационог

система Етфарм, односно подинформационог система Фито-Гис (у даљем тексту: Фито-Гис).

Члан 8.

Број визуелних прегледа и узорка биљака домаћина за лабораторијско испитивање присуства INSV у Републици Српској узетих код произвођача расада, из производних засада, пољопривредних газдинстава, окућница и са јавних површина, број визуелних прегледа и узорка за лабораторијско испитивање присуства PepMV у Републици Српској код произвођача расада и са мјеста производње биљака домаћина у затвореном простору, број визуелних прегледа и узорка биљака домаћина за лабораторијско испитивање присуства TYLCV у Републици Српској, код произвођача расада, из производних усјева, пољопривредних газдинстава и окућница и број узорка биљака домаћина за лабораторијско испитивање присуства TSWV, ToBRFV, ToCV, TICV, TOLCND и TMoV у Републици Српској узетих из производних усјева, пољопривредних газдинстава, окућница и јавних површина, које врши овлашћена институција, приказани су у табелама 1, 2, 3, 4. и 7. у Прилогу 11. овог програма, који чини његов саставни дио, а детаљан приказ броја узорка биће дефинисан уговором о условима за реализацију и коришћење средстава за финансирање програма из области заштите здравља биља.

Члан 9.

Број службених узорка биљака домаћина из увоза и увозног сјемена у промету за лабораторијско испитивање присуства PepMV и број службених узорка биљака домаћина из увоза и увозног сјемена у промету за лабораторијско испитивање присуства ToBRFV, чије узимање врши Инспекторат, приказан је у табелама 5. и 6. у Прилогу 11. овог програма.

Члан 10.

(1) Лабораторијска испитивања узорка врше се у складу са међународно признатим и валидним дијагностичким методама, EPPO Diagnostic PM 7/139 (1): Tospoviruses (Genus Orthotospovirus) Bulletin OEPP/EPPO Bulletin (2020) 50 (2), 217–240; Pepino mosaic virus (PepMV) Bulletin OEPP/EPPO Bulletin 43: 94–104 и EPPO, 2005. Diagnostic protocols for regulated pests PM 7/50(1): Tomato yellow leaf curl begomovirus (TYLCV) Bulletin OEPP/EPPO Bulletin 35:319–325; PM 7/139 (1) Tospoviruses (Genus Orthotospovirus), OEPP/EPPO Bulletin (2020) 50 (2), 217–240; OEPP/EPPO Bulletin (2015) 45 (3), 445–449 PM 7/125 (1) ELISA tests for viruses; PM 7/146 (2) Tomato brown rugose fruit virus, EPPO Bulletin, 2022; 52:665–692. DOI: 10.1111/epp.12891; PM 7/118 (1): Tomato chlorosis virus and Tomato infectious chlorosis virus OEPP/EPPO Bulletin (2013) 43 (3), 462–470; EPPO (2021) Tomato leaf curl New Delhi virus. EPPO datasheets on pests recommended for regulation <https://gd.eppo.int>; PM 7/50(1): Tomato yellow leaf curl and Tomato mottle begomoviruses, OEPP/EPPO, Bulletin (2005) 35, 319–325.

(2) Лабораторијски извјештаји, осим резултата анализа, морају садржавати и методе по којима је вршена детекција.

Члан 11.

(1) Локације узорковања и визуелних прегледа уносе се у Фито-Гис апликацију.

(2) Према резултатима спровођења овог програма и извјештаја из лабораторија омогућава се потпун преглед локација узорковања, те локација са негативним и позитивним узорцима унутар Фито-Гис-а.

Члан 12.

(1) Рок за узимање узорка код произвођача расада, из производних усјева, пољопривредних газдинстава, окућница и увезеног сјемена у промету, те достављање узорка овлашћеној лабораторији ради лабораторијских анализа је 1. децембар 2024. године.

(2) Резултати овог програма воде се и достављају електронским путем Министарству, користећи Фито-Гис, до 10. децембра 2024. године.

(3) Рок за узимање узорак из увоза, достављање узорка овлашћеној лабораторији ради лабораторијских анализа од стране Инспектората је 31. децембар 2024. године.

(4) Овлашћене институције одмах извјештавају Министарство о посебним догађајима током његовог спровођења, а посебно о свим случајевима откривања штетног организма који је предмет посебног надзора.

(5) У случају откривања штетних организама који су предмет посебног надзора, овлашћене институције одмах обавјештавају Министарство и Инспекторат, који предузима неопходне фитосанитарне мјере с циљем спречавања ширења и сузбијања штетног организма, а у складу са прописима из ове области, те о томе обавјештава Министарство.

Члан 13.

Спровођење овог програма финансира се из буџета Републике Српске на основу Правилника о условима и начину остваривања новчаних подстицаја за развој пољопривреде и села у 2024. години – право на подстицајна средства за финансирање програма из области заштите здравља биља.

Члан 14.

Ступањем на снагу овог програма престаје да важи Програм посебног надзора над присуством карантински штетних организама на поврху и цвијећу (*Impatiens necrotic spot tospovirus*, *Pepino mosaic virus*, *Tomato yellow leaf curl virus*, *Tomato spotted wilt virus*, *Tomato brown rugose fruit virus*, *Tomato chlorosis virus*, *Tomato infectious chlorosis virus*, *Tomato leaf curl New Delhi virus* и *Tomato mottle virus*) на подручју Републике Српске у 2023. години ("Службени гласник Републике Српске", број 44/23).

Члан 15.

Овај програм ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у "Службеном гласнику Републике Српске".

Број: 12.03.3-330-1142/24
15. априла 2024. године
Бањалука

Министар,
Др Саво Милић, с.р.

ПРИЛОГ 1.

Биљке домаћини карантински штетног организма INSV:

- импатијенс хибрид Нова Гвинеја (*Impatiens New Guinea*),
- једић (*Aconitum* sp.),
- перуански љиљан (*Alstroemeria* sp.),
- шумарица (*Anemone* sp.),
- зјевалица (*Antirrhinum* sp.),
- бегонија (*Begonia* sp.),
- јасмин (*Bouvardia* sp.),
- Кина Астра (*Callistephus* sp.),
- колумнеја (*Columnea* sp.),
- персијска циклама (*Cyclamen persicum* Mill.),
- далија (*Dahlia* sp.),
- хризантема (*Dendranthema x grandiflorum* (Ramat.) Kitam.),
- тексашки звончић (*Eustoma grandiflorum* Salisb.),
- персијска љубичаста (*Exacum affine* Balf.f. ex Regel),
- јапанска аралија (*Fatsia japonica* (Thunb.) Decne. & Planch.),
- гербер (*Gerbera* sp.),
- гладиола (*Gladiolus* sp.),
- статице (*Limonium* sp.),
- лобелија (*Lobelia* sp.),
- питоспор (*Pittosporum* sp.),
- јагорчевина (*Primula* sp.),
- љутић (*Ranunculus* sp.),
- пепељуга (*Senecio cruentus* L.),
- глоксинија (*Sinningia speciosa* Baill.),
- кала (*Zantedeschia aethiopica*),
- украсна папрат (*Asplenium nidus-avis*),
- паприка (*Capsicum annuum* L.),

- краставац (*Cucumis sativus* L.),
- салата (*Lactuca sativa* L.),
- босиљак (*Ocimum basilicum* L.),
- *Valerianella olitoria* и други.

ПРИЛОГ 2.

Биљке домаћини карантински штетног организма PepMV:

- парадајз (*Solanum lycopersicum* L.),
- пепино (*Solanum muricatum* Aiton),
- босиљак (*Ocimum basilicum* L.),
- коровске врсте (*Amaranthus* sp., *Chenopodium murale*, *Convolvulus arvensis*, *Echium creticum*, *Malva parviflora*, *Nicotiana glauca*, *Plantago afra*, *Rumex* sp., *Solanum nigrum* и *Sonchus oleraceus*).

ПРИЛОГ 3.

Биљке домаћини карантински штетног организма TYLCV:

- парадајз (*Solanum lycopersicum* L.),
- паприка (*Capsicum annuum* L.),
- пасуљ (*Phaseolus vulgaris* L.),
- дуван (*Nicotiana tabacum* L.),
- лизијантус (*Eustoma grandiflorum* (Raf.) Shin).

ПРИЛОГ 4.

Биљке домаћини карантински штетног организма ToCV:

- бамија (*Abelmoschus esculentus*),
- мрчанак (*Abutilon theophrasti*),
- вртни слез (*Alcea rosea*),
- ами велики (*Ammi majus*),
- анадендрум (*Anadenanthera affine*),
- стрекаста ваљина (*Bauhinia variegata*),
- обични двозуб (*Bidens bipinnata*),
- купусњаче (*Brassica* sp.),
- главичасти купус (*Brassica oleracea* var. *capitata*),
- љубичасти цеструм (*Cestrum elegans*),
- ноћни цеструм (*Cestrum nocturnum*),
- шарени кротон (*Codiaeum variegatum*),
- јута (*Corchorus olitorius*),
- коријандар (*Coriandrum sativum*),
- диња (*Cucumis melo*),
- краставац (*Cucumis sativus*),
- мускатна тиква (*Cucurbita moschata*),
- тиква (*Cucurbita pepo*),
- плава жалфија (*Eranthemum pulchellum*),
- рига (*Eruca vesicaria*),
- обојена мљечика (*Euphorbia heterophylla*),
- фикус бењамин (*Ficus benjamina*),
- смоква (*Ficus carica*),
- кукурузни невен (*Glebionis coronaria*),
- соја (*Glycine max*),
- кугласти шћир (*Gomphrena globosa*),
- морски памук (*Gossypium barbadense*),
- памук (*Gossypium hirsutum*),
- биљка сундобран (*Heptapleurum arboricola*),
- кенаф (*Hibiscus cannabinus*),
- тропски хибискус (*Hibiscus rosa-sinensis*),
- слатки кромпир (*Ipomoea batatas*),
- цвјетна јатрофа (*Jatropha integririma*),
- зелена салата (*Lactuca sativa*),
- ријечни тамаринд (*Leucaena leucocephala*),
- спужваста луфа (*Luffa aegyptiaca*),
- ситноцвјетни слез (*Malva parviflora*),
- црни слез (*Malva sylvestris*),
- јапански метаплексис (*Metaplexis japonica*),
- момордика (*Momordica charantia*),

- бијели дуд (*Morus alba*),
- дуван (*Nicotiana tabacum*),
- пеларгонија (*Pelargonium auritum*),
- египатска звијезда (*Pentas lanceolata*),
- пасуљ (*Phaseolus vulgaris*),
- мексички парадајз (*Physalis ixocarpa*),
- перуанска јагода (*Physalis peruviana*),
- физалис (*Physalis pubescens*),
- тушт (*Portulaca oleracea*),
- дивља ротква (*Raphanus raphanistrum*),
- рицинус (*Ricinus communis*),
- сјајни орањ (*Sisymbrium irio*),
- афрички патлиџан (*Solanum aethiopicum*),
- патлиџан (*Solanum melongena*),
- дивљи парадајз (*Solanum pimpinellifolium*),
- кромпир (*Solanum tuberosum*),
- обични тик (*Tectona grandis*),
- боб (*Vicia faba*),
- дуга вигна (*Vigna unguiculata*),
- ашваганда (*Withania somnifera*),
- цинија (*Zinnia sp.*).

ПРИЛОГ 5.

Биљке домаћини карантински штетног организма TICV:

- лијепа ката (*Callistephus chinensis*),
- артичока (*Cynara scolymus*),
- зелена салата (*Lactuca sativa*),
- петунија (*Petunia x hybrida*),
- мексички парадајз (*Physalis ixocarpa*),
- азијски жабњак (*Ranunculus asiaticus*),
- љутић (*Ranunculus sp.*),
- цинија (*Zinnia elegans*).

ПРИЛОГ 6.

Биљке домаћини карантински штетног организма TOLCND:

- бамија (*Abelmoschus esculentus*),
- воштана тиква (*Benincasa hispida*),
- паприка (*Capsicum annuum*),
- чили паприка (*Capsicum frutescens*),
- лубеница (*Citrullus lanatus*),
- диња (*Cucumis melo*),
- арменски краставац (*Cucumis melo var. flexuosus*),
- краставац (*Cucumis sativus*),
- бундева (*Cucurbita maxima*),
- мускатна тиква (*Cucurbita moschata*),
- тиква (*Cucurbita pepo*),
- тиквица (*Cucurbita pepo var. giromontiina*),
- обична тиквица (*Lagenaria siceraria*),
- луфа (*Luffa aegyptiaca*),
- горка диња (*Momordica charantia*),
- момордика (*Momordica dioica*),
- парадајз (*Solanum lycopersicum*),
- змијска тиква (*Trichosanthes cucumerina*),
- тинда (*Benincasa fistulosa*),
- хабанеро паприка (*Capsicum chinense*),
- папаја (*Carica papaya*),
- винка (*Catharanthus roseus*),
- ноћни јасмин (*Cestrum nocturnum*),
- индијска хризантема (*Chrysanthemum indicum*),
- бршљан тиква (*Coccinia grandis*),
- кросандра (*Crossandra infundibuliformis*),
- гуар грах (*Cyamopsis tetragonoloba*),
- далија (*Dahlia pinnata*),
- мрква (*Daucus carota*),

- соја (*Glycine max*),
- памук (*Gossypium hirsutum*),
- кенаф (*Hibiscus cannabinus*),
- звијздасти јасмин (*Jasminum multiflorum*),
- јатрофа (*Jatropha*),
- ребраста луфа (*Luffa acutangula*),
- опијумски мак (*Papaver somniferum*),
- бијели коров (*Parthenium hysterophorus*),
- рицинус (*Ricinus communis*),
- звијздани огрозд (*Sauropus androgynus*),
- чајот (*Secchium edule*),
- патлиџан (*Solanum melongena*),
- кромпир (*Solanum tuberosum*),
- афричка кафиџа (*Tagetes erecta*),
- златни грах (*Vigna radiata*).

ПРИЛОГ 7.

ТОК ВИЗУЕЛНОГ ПРЕГЛЕДА И НАЧИН УЗОРКОВАЊА (INSV)

1.1. Ток визуелног прегледа

– Симптоми се веома разликују и доста зависе од сорте, биљне врсте, периода године и температуре.

– Типични симптоми INSV испољавају се у виду смеђих или црних пјега на лишћу и хлорозе, црних или некротичних прстенастих пјега. Поред тога, може се појавити увенуће, рак стабла и одумирање вршних дијелова. Понекад долази и до појаве мозаика на листовима, стаблу или цвјетовима.

– Симптоми на импатијенсу, хибрид Нова Гвинеја, јесу закрљжали раст, појава црне боје у бази листова или појава смеђих пјега на дијелу површине листа. Уопште, симптоми вируса некротичне пјегавости импатијенса су веома слични симптомима који настају услед заражености вирусом бронзавости парадајаза.

– Испољавање симптома на бегонији може настати након два дана до неколико мјесеци након остварене инфекције. Симптоми INSV су доста слични симптомима које проузрокују неке фитопатогене бактерије, фитопатогене гљиве и ожеготине настале хемијским третманима.

1.2. Узorkовање за лабораторијско тестирање

– Узимање узорака за лабораторијско тестирање треба да се врши истовремено са визуелним прегледима, у периоду вегетације.

– Како је INSV неравномјерно дистрибуисан у биљци, веома је битно да се узорци узимају са дијелова биљака (лишће и стабло) са јасно израженим симптомима.

– Најбоље је узимати узорке са више различитих мјеста на биљци.

– Због лакше детекције вируса, најбоље је узети млађе лишће.

– Код асимптоматичних биљака узорковати цвјетове и круничне листиће. Узorkовање вршити случајним одабиром, проходом усјева у облику слова W или дијагонално или по редовима.

– Приликом узorkовања потребно је испоштовати принципе добре праксе за узorkовање биља и биљних дијелова за лабораторијско тестирање (нпр. евиденција података о узроку на лицу мјеста узorkовања, коришћење одговарајућег прибора и материјала за узorkовање, дезинфекција прибора и алата итд.).

ПРИЛОГ 8.

ТОК ВИЗУЕЛНОГ ПРЕГЛЕДА И НАЧИН УЗОРКОВАЊА (PerMV)

1.1. Ток визуелног прегледа

– Код биљака домаћина симптоми заразе са PerMV обично се развијају двије до три седмице након инфекције, с тенденцијом ширења у редовима биљака. Заражене биљке имају крљав врх, а изглед подсећа на оштећења од хормонских хербицида. Лишће око врха може да има тамне пјеге, а на доњем лишћу може доћи до појаве смеђих, некротичних пјега које подсећају на оштећења од капи воде. Симптоми се могу манифестовати и у виду жутих пјега. Листови заражених биљака често су сужени, шилјати, мјехураве лисне површине и благо жути између нерава.

– На стаблу се могу јавити смеђе пруге које могу да прстенују стабло близу тачке пораста, као и дршку цвасти, што доводи до одбацивања цвјетова.

– Плодови попрамају мраморан изглед и неравномјерно сазријевају.

1.2. Узорковање за лабораторијско тестирање

- Узимање узорака за лабораторијско тестирање у периоду вегетације врши се истовремено са визуелним прегледима и узорак треба да садржи 25 листова:

1) за партију/лот величине од 201 до 5.000 биљака узорковати два узорака, односно $2 \cdot 25$ листова,

2) за партију/лот величине изнад 5.000 биљака узорковати три узорака, односно $3 \cdot 25$ листова.

- Препоручена минимална количина сјемена за лабораторијско тестирање је 1.000 сјеменки.

- Узорке складиштити у превозу и до тестирања на температури до или изнад 4°C .

- Приликом узорковања потребно је испоштовати принципе добре праксе за узорковање биља и биљних дијелова за лабораторијско тестирање (нпр. евиденција података о узроку на лицу мјеста узорковања, коришћење одговарајућег прибора и материјала за узорковање, дезинфекција прибора и алата итд.).

ПРИЛОГ 9.

ТОК ВИЗУЕЛНОГ ПРЕГЛЕДА И НАЧИН УЗОРКОВАЊА (TYLCV)

1.1. Ток визуелног прегледа

- Код биљака домаћина TYLCV се развија у флоему, изазивајући цитопатогене промјене.

- Симптоми код парадајза (*Solanum lycopersicum* L.) су веома разноврсни и често неспецифични. Варирају у зависности од узраста биљке, времена инфекције, услова спољне средине и сорте парадајза. Код инфицираних биљака изражени су симптоми кржљавости (патуљавости), редукција лисне површине, те појава ситног лишћа. Лишће развијено после инфекције је нарочито хлоротично и деформисано, са маргинама увијеним ка лицу и према унутрашњости листа. Заражено лишће је круто, виси надоле, задебљало, кожасте структуре и благо су обојени око нерава или са унутрашње стране. Млади листови су хлоротични са зеленом бојом око нерава. Вршне и бочне гране су усправне, док на цвјетовима не долази до испољавања симптома, али често опадају. Плодови су, ако се и формирају, ситни и суви, те неупотребљиви, а што се дешава у случају ране инфекције, прије или за вријеме расађивања или за три до четири седмице. У случају касније инфекције не долази до заматања плодова, јер биљка престаје цвјетати.

- Симптоми се на паприци (*Capsicum annuum* L.) манифестују на листовима у виду хлорозе ткива између нерава и обода, те увијања обода листова ка лицу листа. Инфекција на паприци може се јавити и без испољавања симптома.

- На пасуљу (*Phaseolus vulgaris* L.) долази до појаве чврстих усправних и увијених листова, ненормалне пролиферације бочних изданак, деформације и смањења броја приметних махуна.

- На дувану (*Nicotiana tabacum* L.) се испољавају симптоми жутила, коврцавости и некрозе младих листова.

- Симптоми на лизијантусу (*Eustoma grandiflorum* (Raf.) Shin) укључују поремећај врха и тачке пораста, промјене облика листова, задебљање нерава на доњој страни листа, значајно смањење квалитета цвјетова и закржљавост.

1.2. Узорковање за лабораторијско тестирање

- Узимање узорака за лабораторијско тестирање треба да се врши истовремено са визуелним прегледима, у периоду вегетације.

- За серолошко или молекуларно доказивање присуства TYLCV у биљци од посебне важности је одговарајуће узорковање. Већа концентрација вируса налази се у млађим листовима, који се активно повећавају и расту, а који се налазе у горњим дијеловима биљке у поређењу са старијим дијеловима биљке. Осим тога, за серолошко доказивање вируса најбоље је користити свјеж биљни материјал, а за молекуларно доказивање може се користити и лиофилизован.

- Код асимптоматичних биљака узорковање вршити случајним одабиром, проходом усјева у облику слова W или дијагонално или по редовима. Било којим начином прохода узорковати најмање 50 листова по усјеву, правећи збирне узорке од десет листова по групи.

- Код расада узорковати најмање десет листова по лоту.

- Приликом узорковања потребно је испоштовати принципе добре праксе за узорковање биља и биљних дијелова за лабораторијско тестирање (нпр. евиденција података о узроку на лицу мјеста узорковања, коришћење одговарајућег прибора и материјала за узорковање, дезинфекција прибора и алата итд.).

ПРИЛОГ 10.

ТОК ВИЗУЕЛНОГ ПРЕГЛЕДА И НАЧИН УЗОРКОВАЊА (TSWV, ToBRFV, ToCV, TICV, TOLCND и TMoV)

Ток визуелног прегледа – TSWV

Симптоми проузроковани другим *tosporovirusima* не разликују се од оних које изазива TSWV. Симптоми могу подсећати на физиопатије или на симптоме бактеријских или микозних обољења. Некротичне пјеге на лишћу могу да подсећају и на оштећења од пестицида. У неким случајевима заразе су латентне, односно без видљивих симптома. Такве биљке представљају највећу опасност и извор заразе у затвореним просторима. Код биљака домаћина, укључујући парадајз, импатијенс, цикламу, бегонију и глосинију, јављају се специфични симптоми у виду концентричних прстенова на лишћу, цвјетовима или плодовима. Ове зонирани пјеге, које имају изглед мете, у почетку су жуте или љубичасте, а касније могу да постану жутосмеђе или смеђе. Као специфични симптом јавља се и бронзана боја на најмлађем лишћу парадајза, као и љубичасте пруге на стаблу парадајза и импатијенса. Заједничко за испољавање симптома на различитим домаћинима јесу прстенасте пјеге (жути или тамносмеђи некротични прстенови) или друге линијске шаре, црне пруге на петелкама и стаблу, некротичне пјеге на лишћу или некроза врха биљака. На парадају се уочава бронзавост лишћа, коврцање, некротичне пруге и тачке на лишћу. Тамносмеђе пруге се појављују и на лисним дршкама, стабљикама и вршним дијеловима. Биљке су кржљаве и слабије порада у поређењу са незараженим. Зрели плодови испољавају свијетлоцрвене или жуте регије на pokožици. На паприци симптомима се огледају појавом кржљавих и хлоротичних биљака. Лишће може да испољава хлоротичну цртичавост или мозаик са некротичним пјегама. Некротичне пруге јављају се и на стабљикама све до терминалних изданак. Код салате инфекција почиње на лишћу које постаје хлоротично са смеђим мрљама. Промјена боје се шири на унутрашње лишће и доводи до престанка раста на једној страни биљке. На хризантемама постоји широк спектар варијација симптома између сорти. Обично се појављују црне пруге на стабљикама и увелост. На *Sinningia* spp. инфицирани листови показују жуте или смеђе пјеге на листовима или различите патерне некротичне прстенасте пјеге на лишћу импатијенса.

Узимање узорака – TSWV

Приликом узорковања треба водити рачуна о неравнојерној дистрибуцији вируса у биљци. Начин одабира биљног материјала: препоручен за припрему узорака за тестирање ELISA тестом и RT-PCR. Неопходно је узорковати биљни орган са израженим симптомима, узорак формирати и од различитих симптома на различитим биљним органима, са више дијелова исте биљке. Обратити пажњу да се одвојени узорци формирају од што различитијих симптома присутних у усјеву.

Уколико не постоје биљке са симптомима, потребно је извршити преглед усјева у проходу у облику слова W или дијагонално или по редовима. Без обзира на то који начин прохода се одабере, треба сакупити лишће биљака без симптома по случајном избору. Најмање по 50 узорака листова треба сакупити из једног усјева. Од сакупљеног лишћа без симптома треба правити збирне узорке, пет група по десет листова, за лабораторијско тестирање.

Када се ради о резницама као вегетативном проплативном материјалу или усјеву који је јако осјетљив, неопходно је стално узорковање биљака без симптома, јер оне служе као извор инокулума за даље ширење TSWV.

Приликом провјеравања фитосанитарног статуса расада парадајза на економски важне вирусе треба укључити и TSWV, јер је парадајз једна од јако осјетљивих гајених биљака на овај вирус. Узорковања треба обавити када је расад у фази да има од четири до шест правих листова. Ако је у питању мања производња расада, преглед и узорковање треба обавити када је то напријед наведено. У случају веће производње парадајза, гдје је производња по једном стакленичком објекту око 100.000 сијанаца парадајза у полистиренским контејнерима, узорковање треба обавити по раму облика слова W на сваких 2 m^2 (око 2.300 биљака), те треба сакупити 24 подузорка које чине листови појединачних биљака. Тако одабрани подузорци чувају се у једној пластичној кеси и од њих се формира јединица узорка за тестирање, чија величина треба да буде $1,2\text{ g}$.

Ток визуелног прегледа – ToBRFV

Симптоми вируса углавном се испољавају у виду различитих мозаичних шара на лишћу, поготово на оном најмлађем, на врху и гранама. Мозаичне шаре су видљиве и на плодовима парадајза, који постају тачкасти са жутиим пјегама или се јављају деформације плодова и лишћа.

Такође, може се десити да плодови постану смеђи и да се на стабљикама појаве некротичне пруге које прати сушење стабљике и круничних листова. У неким случајевима појављује се изобличено издужено лишће. Генерално, плодови постају крајње неупотребљиви за продају.

Узимање узорака – ToBRFV

Неопходно је узорковати биљни орган са израженим симптомима, а узорак формирати и од различитих симптома на различитим биљним органима, са више дијелова исте биљке. Обратити пажњу да се одвојени узорци формирају од што различитијих симптома присутних у усјева.

Уколико не постоје биљке са симптомима, потребно је извршити преглед усјева у проходу у облику слова W или дијагонално или по редовима. Без обзира на то који начин прохода се одабере, треба сакупити лишће биљака без симптома по случајном избору. Најмање по 50 узорака листова треба сакупити из једног усјева. Од сакупљеног лишћа без симптома треба правити збирне узорке, пет група по десет листова, за лабораторијско тестирање.

Узорковања треба обавити када је расад у фази да има четири до шест правих листова. Ако је у питању мања производња расада, преглед и узорковање треба обавити како је то напријед наведено. У случају веће производње парадајза, гдје је производња по једном стакленичком објекту око 100.000 сијанаца парадајза у полистиренским контејнерима, узорковање треба обавити по раму облика слова W на сваких 2 m² (око 2.300 биљака), треба сакупити 24 подзорка, које чине листови појединачних биљака. Тако одабрани подзорци чувају се у једној пластичној кеси и од њих се формира јединица узорка за тестирање, чија величина треба да буде 1,2 g.

Уколико се тестира сјеме на присуство вируса, један узорак треба да садржи 3.000 сјемева који се подијеле у четири подзорка по 250 сјемева (International Seed Federation (ISF), 2019).

Ток визуелног прегледа – ToCV и TICV

Биљке парадајза погођене кривирисима показују сличне симптоме, који се састоје од почетка жућења између лисних нерава на доњим листовима. У почетку су присутне ограничене хлоротичне мрље које постају свијетложуте, а затим се спајају и цијели лист изгледа свијетложут, осим лисних нерава, који остају зелени. Ови симптоми су слични онима настали поремећајима у исхрани, фитотоксичношћу или старењем. Симптоматични листови су такође задебљани и ломљиви, а када се пипну руком мрве се. Жутило се развија од основе до врха листа, али ријетко је видљиво на млађим листовима. Додатно се може запозити црвенило, бронзавост, некроза и увијање старијих листова. Заражене биљке показују рано старење и слабији тургор. Било је неколико извјештаја да је сажријевање плодова одложено и приноси су смањени. Уколико не постоје биљке са симптомима, потребно је извршити преглед усјева у проходу у облику слова W или дијагонално или по редовима. Без обзира на то који начин прохода се одабере, треба сакупити лишће биљака без симптома по случајном избору. Најмање по 50 узорака листова треба сакупити из једног усјева. Од сакупљеног лишћа без симптома треба правити збирне узорке, пет група по десет листова, за лабораторијско тестирање.

Узимање узорака – ToCV и TICV

Треба узорковати потпуно развијене листове који показују благо међунервно жутило. Концентрација вируса је често ниска или се не може детектовати у старим симптоматичним листовима (јарко жуто обојени, са бронзавости или некрозом) и код младих асимптоматичних листова. Вирус инфективне хлорозе парадајза (TICV) може бити детектован и у плодовима.

Уколико не постоје биљке са симптомима, потребно је извршити преглед усјева у проходу у облику слова W или дијагонално или по редовима. Без обзира на то који начин прохода се одабере, треба сакупити лишће биљака без симптома по случајном избору. Најмање по 50 узорака листова треба сакупити из једног усјева. Од сакупљеног лишћа без симптома треба правити збирне узорке, пет група по десет листова, за лабораторијско тестирање.

Ток визуелног прегледа – ToLCND

Симптоми постају очигледни на биљкама зараженим ToLCND отприлике 10 до 14 дана након преношења векторима. ToLCND проузрокује системичне инфекције код својих домаћина и рани симптоми постају видљиви прво на најмлађим листовима у горњем дијелу биљке. Листови почињу да се увијају и изобличују, што прати и појаву мјехурастих пјега у облику пликова. Код домаћина попут тиквица (цукини) ово је повезано са промјеном боје, хлоротичном пјегавост и пругавости лисних нерава, што је праћено са увијањем ивица нагоре и општом хлорозом старијих листова. На парадају увијање апикалних дијелова листова је први симптом развоја бегомовирусне инфекције, донекле слични симптоми изазвани вирусом увијања жутог лишћа парадајза и другим бегомовирусима. У каснијим инфекцијама хлоротична пјегавост и мрљавост се јавља на старијим листовима. У раним фазама инфекције ToLCND спречавају цвјетање и развој плодова који резултирају смањењем заматања цвјетова и појавом мањег броја плодова. Плодови су мали, незрели, изобличени са пликовима, често врло неукусни и прерано опадају, што на крају може резултирати са потпуним губитком приноса. ToLCND се може јавити у мјешовитој инфекцији са другим вирусима, посебно другим бегомови-

русима, као и са алфасателитима и бетасателитима. Мјешовите инфекције могу резултирати синергизмом и тежим симптомима него саме ToLCND инфекције. ToLCND изазива изражене симптоме код заражених биљака и док постоји несигурност у погледу симптома код алтернативних домаћина, биљке заражене вирусом се углавном препознају.

Узимање узорака – ToLCND

ToLCND изазива очигледне симптоме код већине заражених домаћина. Међутим, ови симптоми нису адекватни за идентификацију вируса јер су слични онима које изазивају други бегомовируси и због других вируса присутних у мјешовитим инфекцијама. Дакле, за недвосмислено откривање и идентификацију вируса неопходне су лабораторијске методе. Инспекција и праћење симптоматичних биљака подразумева узорковање листова са вршних дијелова биљака који се користе за тестирање на вирусе. Чак и када су симптоми благи или одсутни, ToLCND се може открити. ToLCND се може поуздано открити коришћењем комерцијалних ELISA тестова (DAS-ELISA), који се могу користити за надзор ради праћења инфекција. Накнадна идентификација ELISA позитивних узорака може се обавити коришћењем молекуларних тестова за идентификацију ToLCND. За идентификацију сојева вируса и посебно за идентификацију европског соја ToLCNDV-ES, анализу секвенце потребна је комплетна компонента ДНК генома ToLCNDV.

Уколико не постоје биљке са симптомима, потребно је извршити преглед усјева у проходу у облику слова W или дијагонално или по редовима. Без обзира на то који начин прохода се одабере, треба сакупити лишће биљака без симптома по случајном избору. Најмање по 50 узорака листова треба сакупити из једног усјева. Од сакупљеног лишћа без симптома треба правити збирне узорке, пет група по десет листова, за лабораторијско тестирање.

Ток визуелног прегледа – TMoV

Симптоми на парадају су благи у поређењу са симптомима проузрокованим другим бегомовирусима. Углавном су праћени појавом мрљавости листова и/или плодова.

Узимање узорака – TMoV

За TAS-ELISA тест одговарајући одабир узорка је пресудан за серолошку детекцију TMoV. Вирус се више може открити у свјеже прошараним младим листовима присутним у вршним дијеловима биљке, за разлику од оних са старих дијелова биљке. За TAS-ELISA тест треба одабрати материјал који се састоји од млађих листова. За PCR је могућа детекција TMoV коришћењем свјежег или лиофилизованог материјала листа. Материјал листа треба да буде добијен од свјеже прошараних младих листова присутних у горњим дијеловима биљке, а треба их сакупљати пажљиво да се избегне унакрсна контаминација (једнократном промјеном рукавице између узорака или по могућности пробијањем комада листа директно у микроспрувету користећи поклопац).

Уколико не постоје биљке са симптомима, потребно је извршити преглед усјева у проходу у облику слова W или дијагонално или по редовима. Без обзира на то који начин прохода се одабере, треба сакупити лишће биљака без симптома по случајном избору. Најмање по 50 узорака листова треба сакупити из једног усјева. Од сакупљеног лишћа без симптома треба правити збирне узорке, пет група по десет листова, за лабораторијско тестирање.

ПРИЛОГ 11.

Табела 1. Број визуелних прегледа и узорака биљака домаћина за лабораторијско испитивање присуства INSV у Републици Српској узетих код произвођача расада, из производних засада, пољопривредних газдинстава, окућница и са јавних површина

Биљке домаћини	Импатијенс, бегонија, паприка, остале биљке домаћини
Подручје	
Република Српска	181
УКУПНО	181

Табела 2. Број визуелних прегледа и узорака за лабораторијско испитивање присуства PepMV у Републици Српској код произвођача расада и са мјеста производње биљака домаћина у затвореном простору

Подручје	Број узорака биљака домаћина
Република Српска	180
УКУПНО	180

Табела 3. Број визуелних прегледа и узорака биљака домаћина за лабораторијско испитивање присуства TYLCV у Републици

Српској, код произвођача расада, из производних усјева, пољопривредних газдинстава и окупница

Билке домаћини	Парадајз, паприка, пасуљ, дуван и остале билке домаћини
Подручје	
Република Српска	180
УКУПНО	180

Табела 4. Број узорака биљака домаћина за лабораторијско испитивање присуства TSWV, ToBRFV, ToCV, TICV, TOLCND и TMoV у Републици Српској узетих из производних усјева, пољопривредних газдинстава, окупница и јавних површина

Билке домаћини	Број узорака биљака домаћина
Штетни организам	
TSWV	20
ToBRFV	20
ToCV	20
TICV	20
TOLCND	20
TMoV	20
УКУПНО	120

Табела 5. Број службених узорака биљака домаћина из увоза и увозног сјемена у промету за лабораторијско испитивање присуства PepMV

Узорци	Број узорака биљака домаћина
Билке домаћини	3

Табела 6. Број службених узорака биљака домаћина из увоза и увозног сјемена у промету за лабораторијско испитивање присуства ToBRFV

Узорци	Број узорака паприке и парадајза
Билке домаћини	4

Табела 7. Број службених узорака биљака домаћина код произвођача расада и са мјеста промета расада за лабораторијско испитивање присуства TSWV, ToBRFV, ToCV, TICV, TOLCND и TMoV

Штетни организми	Број узорака биљака домаћина
TSWV	30
ToBRFV	26
ToCV	28
TICV	28
TOLCND	30
TMoV	30
УКУПНО	172

1183

С циљем унапређења и јачања међусобне сарадње у заштити дјеце од насиља, занемаривања и злостављања и координисаног одговора на спречавање насиља, занемаривања и злостављања:

Министарство просвјете и културе,

Министарство здравља и социјалне заштите,

Министарство унутрашњих послова и

Министарство породице, омладине и спорта у с а г л а ш а в а ју

ПРОТОКОЛ

ЗА ЗАШТИТУ ДЈЕЦЕ ОД НАСИЉА, ЗАНЕМАРИВАЊА И ЗЛОСТАВЉАЊА

1. УВОД

Услед динамике и феноменологије појаве насиља, занемаривања и злостављања у савременом друштву, убрзаног развоја и напретка савремених технологија, исказане

потребе за јачом и ефективнијом међусекторском сарадњом и подршком, као и потребе за обједињавањем различитих протокола и одређености за спровођење одговорних политика социјалне контроле и бриге о дјечи, јавља се потреба да се изради протокол који ће омогућити ефикасније препознавање и поступање свих институција и појединаца у случају појаве нежељеног понашања.

Општа намјера израде Протокола за заштиту дјеце од насиља, занемаривања и злостављања (у даљем тексту: Протокол) је:

1) заштита најбољих интереса и права дјетета с циљем очувања дјететовог физичког и психичког здравља, опште добробити дјететовог сазријевања на путу стицања зрелости, спречавања неповољних услова социјализације који могу штетити интегритету и развоју дјететове личности и

2) унапређење међусекторске (и међуинституционалне) сарадње с циљем преузимања одговорне социјалне контроле републичких институција и установа, те правовремене и дјелотворне заштите дјечијих права и интереса услед изложености дјеце насиљу, занемаривању и злостављању.

Протокол садржи следеће:

- у првом, уводном дијелу одређена је основна намјена постојања Протокола, те је указано на сложеност и различитост појавних облика насиља,

- у другом дијелу Протокола дефинисани су основни принципи на којима се заснива Протокол, а који се односе на права дјетета која се штите овим протоколом,

- трећи дио Протокола нуди одређења појаве насиља, његове врсте и специфичне типове с циљем разумијевања свеобухватности појаве насиља, занемаривања и злостављања дјеце,

- четврти дио Протокола представља обавезе надлежних институција у заштити дјеце од насиља, а у складу са њиховим прописаним надлежностима,

- пети дио односи се на међусекторску сарадњу и праћење примјене Протокола,

- шести дио Протокола односи се на потребу праћења појавних облика насиља, занемаривања и злостављања дјеце ради одговорног приступа и потребе креирања будућих политика заштите дјеце у Републици и

- седми дио уређује прелазне и завршне одредбе неопходне за примјену Протокола.

Према дефиницији Свјетске здравствене организације, насиље подразумева намјерну употребу физичке силе или моћи, потенцијалне или стварне против себе, другог лица или против групе и заједнице, а која за последицу има или врло вјероватно има физичку повреду, смрт, психичке последице, недостатак развоја или депривацију. Према наведеној дефиницији разликују се три основна облика насиља, а то су: насиље усмјерено ка себи, насиље усмјерено ка другима (међуљудско насиље) и колективно насиље (насиље групе над појединцима). Насиље у основи представља шири појам од занемаривања и злостављања јер је само насиље у основи појмова занемаривања и злостављања.

Према дефиницији Комитета за права дјеце Уједињених нација насиље се дефинише као сваки облик понашања према дјетету које има за циљ повређивање или наношење бола, било физичког или психичког, запостављање и/или занемаривање дјетета, малтретирање и/или било који облик експлоатације дјетета, укључујући и сексуалну експлоатацију.

Међутим, сваки од основних облика насиља, занемаривања или злостављања треба да се сагледа у односу на своје специфичности у погледу садржаја и облика испољавања, контекста у којем се насиље појављује, релација између насилика и жртве, временског контекста, односно трајности насиља, очигледности, односно директивности (видљивости) насиља.

У оквиру основних облика насиља могу да се јаве специфичне врсте или типови насиља које се односе на сам манифест, односно начин (садржај и облик) испољавања насиља, а то су: физичко насиље, психичко насиље, сексу-